ridlik kuchaymoqda. Uchinchidan, kundalik nutq, media tili va kasbiy terminologiya o‘rtasidagi chegaralar yumshamoqda. Natijada neologizmlar avval tor guruh nutqida paydo bo‘lib, keyinchalik, ommaviy kommunikatsiyaga o‘tmoqda. Masalan, kontent, trend, repost, skrin, story kabi birliklar dastlab internet foydalanuvchilari orasida ishlatilgan bo‘lsa, hozir kundalik muloqotda ham uchraydi.

Neologizmlarning pragmatik jihati ham muhimdir. Ular faqat nomlash vositasi emas, balki baholash, yaqinlik yaratish, zamonaviylikni ko‘rsatish va muloqot tezligini oshirish vositasi sifatida xizmat qiladi. Masalan, “trendga chiqdi” ifodasi oddiy ommalashish ma’nosini emas, balki e’tibor markaziga tushish, ijtimoiy tasdiq olish va auditoriya qiziqishini uyg‘otish ma’nolarini ham o‘z ichiga oladi. “Kontentchi” birligi esa nafaqat faoliyat egasini, balki raqamli ijodkorlik bilan bog‘liq ijtimoiy rolni ham bildiradi.

Xulosa va takliflar. Tadqiqot natijalari raqamli diskurs o‘zbek tilida yangi so‘z yasalish modellarini faollashtirayotganini ko‘rsatdi. Affiksatsiya, gibrid yasalish, analitik fe’l konstruktsiyalari, semantik kengayish, qisqartirish va kalkalash hozirgi neologik tizimning asosiy shakllanish manbalari sifatida namoyon bo‘lmoqda. Bu jarayon o‘zbek tilining passiv qabul qiluvchi emas, balki yangi kommunikativ sharoitga moslashuvchi faol tizim ekanini ko‘rsatadi.

Maqolada aniqlanishicha, raqamli neologizmlar tilning leksik boyishini, yangi ijtimoiy rollarning nomlanishini va kommunikativ ixchamlikning kuchayishini ta’minlaydi. Shu bilan birga, ularni me’yorlashtirish, imlo va uslubiy qo‘llanishini tartibga solish, o‘zbekcha muqobillarini ishlab chiqish va ta’lim jarayonida to‘g‘ri izohlash muhim vazifa bo‘lib qoladi. Kelgusida raqamli neologizmlarni korpus asosida chastota, kontekst va yosh guruhlari bo‘yicha tadqiq etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). Safarov Sh. Pragmalingvistika. Toshkent, “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi”, 2008, 286-bet.
(2). Hakimov M. O‘zbek pragmalingvistikasi asoslari. Toshkent, “Akademnashr”, 2013, 176-bet.
(3). Mahmudov N. Til va madaniyat. Toshkent, “O‘zbekiston”, 1992, 96-bet.
(4). Mirtojiyev M. O‘zbek tili semasiologiyasi. Toshkent, “Mumtoz so‘z”, 2010, 288-bet.
(5). Rasulov R. Umumiy tilshunoslik. Toshkent, “Fan va texnologiya”, 2010, 248-bet.
(6). Sayfullayeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G., Qurbonova M., Yunusova Z., Abuzalova M. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Toshkent, “Fan va texnologiya”, 2009, 416-bet.
(7). Crystal D. Internet Linguistics: A Student Guide. – London: Routledge, 2011. – 192 p.
(8). Herring S.C. Computer-Mediated Communication: Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspectives. – Amsterdam: John Benjamins, 1996, 314 p.
(9). Aitchison J. Language Change: Progress or Decay? Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 328 p.
(10). Yule G. The Study of Language. Cambridge, Cambridge University Press, 2020, 392 p.

Habiyaliyeva Madina Xolmurod qizi (Namangan davlat Pedagogika instituti;
E-mail: habiyaliyevamadina1212@gmail.com)

O‘ZBEK RAQAMLI DISKURSIDA MULTIMODAL PRAGMATIK BIRLIKLARNING SHAKLLANISH MEXANIZMLARI VA KOMMUNIKATIV TA’SIR STRATEGIYALARI

Annotatsiya. *Maqolada o‘zbek raqamli diskursida multimodal pragmatik birliklarning shakllanish mexanizmlari va kommunikativ ta’sir strategiyalari tadqiq etiladi. Raqamli kommunikatsiyada so‘z, grafik belgi, hashtag, mem, gif, ovozli xabar, qisqartma va tipografik ta’kid kabi verbal hamda noverbal vositalar birgalikda ishlash orqali yangi pragmatik ma’no hosil qiladi. Tadqiqotda diskurs-pragmatik, lingvosemiotik va kontekstual tahlil usullari asosida semantik siqilish, kontekstual moslashuv, gibridlanish, indeksallashuv va konvensionallashuv mexanizmlari aniqlanadi.*

Kalit so‘zlar: *raqamli diskurs, multimodal birlik, pragmatik ma’no, hashtag, mem, grafik belgi, kommunikativ ta’sir, lingvosemiotika, o‘zbek tili.*

Хабиялиева Мадина Холмурод кизи (Наманганский государственный педагогический институт; E-mail: habiyaliyevamadina1212@gmail.com)

МЕХАНИЗМЫ ФОРМИРОВАНИЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНЫХ ПРАГМАТИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ И СТРАТЕГИИ КОММУНИКАТИВНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ В УЗБЕКСКОМ ЦИФРОВОМ ДИСКУРСЕ

Аннотация. *В статье исследуются механизмы формирования мультимодальных прагматических единиц и стратегии коммуникативного воздействия в узбекском цифровом дискурсе. Рассматриваются слово, графический знак, хештег, мем, gif, голосовое сообщение, сокращение и типографическое выделение как средства цифровой коммуникации. Выявляются механизмы семанти-*

ческого сжатия, контекстуальной адаптации, гибридизации, индексализации и конвенционализации.

Ключевые слова: *цифровой дискурс, мультимодальная единица, прагматическое значение, хештег, мем, графический знак, коммуникативное воздействие, узбекский язык.*

Habiyaliyeva Madina Xolmurod qizi (Namangan State Pedagogical Institute;
E-mail: habiyaliyevamadina1212@gmail.com)

MECHANISMS OF FORMATION OF MULTIMODAL PRAGMATIC UNITS AND COMMUNICATIVE INFLUENCE STRATEGIES IN UZBEK DIGITAL DISCOURSE

Annotation. *The article examines the formation mechanisms of multimodal pragmatic units and communicative influence strategies in Uzbek digital discourse. It analyzes words, graphic signs, hashtags, memes, gifs, voice messages, abbreviations and typographic emphasis as tools of digital meaning-making. The study identifies semantic compression, contextual adaptation, hybridization, indexicalization and conventionalization as key mechanisms of pragmatic interpretation.*

Keywords: *digital discourse, multimodal unit, pragmatic meaning, hashtag, meme, graphic sign, communicative influence, Uzbek language.*

Kirish. Raqamli kommunikatsiya zamonaviy jamiyatda tilning ijtimoiy vazifasini kengaytirgan muhim kommunikativ maydonlardan biriga aylandi. Internet muloqoti bugun oddiy yozma xabar almashinuvi emas, balki so‘z, tasvir, ovoz, grafik belgi, hashtag, mem, gif, qisqartma va tipografik ta’kid uyg‘unligida yuzaga keladigan ko‘p qatlamli diskurs shaklidir. Shu bois raqamli muhitda ma’no yaratish jarayoni an’anaviy og‘zaki yoki yozma nutqdan farqlanadi.

O‘zbek raqamli diskursida ham foydalanuvchilar o‘z fikrini faqat so‘z orqali emas, balki turli qo‘shimcha belgilar va vizual-matniy vositalar yordamida ifodalaydi. Masalan, “zo‘r”, “barakalla”, “gap yo‘q”, “mayli”, “tushunarli” kabi birliklar kontekstual vositalar bilan birga kelganda, oddiy lug‘aviy ma’nodan tashqari, emotsional baho, rozilik, kinoya, yaqinlik yoki suhbatni yakunlash kabi pragmatik ma’nolarni yuzaga chiqaradi.

Tadqiqotning maqsadi o‘zbek raqamli diskursida uchraydigan multimodal pragmatik birliklarning shakllanish mexanizmlarini aniqlash, ularning kommunikativ ta’sir strategiyalarini tahlil qilish va internet muloqotidagi o‘rnini ilmiy asoslashdan iborat. Maqolaning ilmiy yangiligi shundaki, unda raqamli muloqotdagi grafik belgi, hashtag, mem, ovozli xabar, qisqartma va tipografik ta’kid oddiy texnik vosita yoki bezak sifatida emas, balki pragmatik ma’no yaratuvchi faol kommunikativ birlik sifatida talqin qilinadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Pragmalingvistika nutq jarayonida til birliklarining ma’nosi faqat lug‘aviy mazmun bilan emas, balki so‘zlovchi niyati, adresat omili, vaziyat, kontekst va ijtimoiy munosabat bilan belgilanadi, degan yondashuvga tayanadi. Sh.Safarov pragmatik tahlilda kommunikativ vaziyat, so‘zlovchi maqsadi va nutq ishtirokchilari o‘rtasidagi munosabatni asosiy omil sifatida ko‘rsatadi [1;38–47-b.]. M.Hakimov o‘zbek pragmalingvistikasida nutqiy niyat, yashirin ma’no va adresatga ta’sir masalalarini alohida ilmiy muammo sifatida tahlil qiladi [2;24–33-b.].

Til va madaniyat munosabatini o‘rgangan tadqiqotchilar til birliklarining ma’nosi milliy tafakkur, qadriyat, muloqot odobi va ijtimoiy tajriba bilan bog‘liq ekanini ta’kidlaydilar. N.Mahmudov tilning madaniyat bilan uzviy aloqasini ko‘rsatib, har bir nutqiy birlik ortida xalqning madaniy xotirasi mavjudligini qayd etadi [3;11–19-b.]. R.Rasulov tilning ijtimoiy tabiatini yoritib, kommunikativ jarayonda birliklar vaziyatga qarab turlicha ma’no kasb etishini izohlaydi .

Internet tili va multimodal kommunikatsiya jahon tilshunosligida ham keng o‘rganilgan. D.Crystal internet tilini yozma va og‘zaki nutqning o‘ziga xos oraliq shakli sifatida baholab, unda qisqartma, grafik shakl va yangi kommunikativ normalar faol ishlashini ko‘rsatadi [7;1–18 p.]. S.Herring kompyuter vositasidagi muloqotni alohida diskurs turi sifatida tahlil qiladi [8;1–20 p.]. Kress va van Leeuwen esa multimodallik nazariyasida ma’no faqat so‘z orqali emas, balki tasvir, kompozitsiya va grafik ifoda orqali ham shakllanishini asoslaydi [9;15–31 p.].

Mavjud ilmiy qarashlar raqamli muloqot va multimodallik masalasini yoritgan bo‘lsa-da, o‘zbek raqamli diskursida multimodal pragmatik birliklarning shakllanish mexanizmlari hamda kommunikativ ta’sir strategiyalari yetarlicha tizimli o‘rganilmagan. Ayniqsa, hashtag, mem, gif, ovozli xabar, qisqartma va tipografik ta’kidning o‘zbek muloqot madaniyati, nutqiy odob, kinoya, baholash va guruh identifikatsiyasi bilan bog‘liq vazifalari alohida tahlilga muhtoj.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda tavsifiy, diskurs-pragmatik, lingvosemiotik, kontekstual va qiyosiy tahlil usullaridan foydalanildi. Tavsifiy usul orqali o‘zbek raqamli diskursida uchraydigan multimodal birliklarning asosiy ko‘rinishlari aniqlashtirildi. Diskurs-pragmatik tahlil ularning nutqiy vaziyatdagi

ma'nosi, so'zlovchi niyati va adresatga ta'sir imkoniyatlarini izohlashga xizmat qildi. Lingvosemiotik yondashuv esa mazkur birliklarni belgi, ma'no va kontekst munosabati asosida tahlil qilish imkonini berdi.

Tadqiqot materiali sifatida o'zbek tilidagi ochiq raqamli muloqotda faol uchraydigan namunaviy kommunikativ modellar tanlandi. Shaxsiy yozishmalar, maxfiy ma'lumotlar yoki muallifi aniq bo'lgan xususiy matnlardan foydalanilmadi. Tahlil uch bosqichda olib borildi: avval birliklarning asosiy turlari ajratildi, so'ng ularning shakllanish mexanizmlari o'rganildi, yakunda kommunikativ ta'sir strategiyalari umumlashtirildi.

Tahlil va natijalar. O'zbek raqamli diskursida multimodal pragmatik birliklar semantik siqilish, kontekstual moslashuv, gibridlanish, indeksallashuv va konvensionallashuv mexanizmlari asosida shakllanadi. Semantik siqilishda murakkab emotsional yoki baholovchi ma'no qisqa grafik yoxud matniy birlik orqali ifodalanadi. Kontekstual moslashuvda esa bir xil multimodal birlik turli vaziyatlarda har xil ma'no kasb etadi. Demak, bunday birliklarning ma'nosi ularning tashqi shakli bilangina emas, balki kontekst, oldingi xabarlar va muloqot ishtirokchilari munosabati orqali belgilanadi [1;51–59-b.].

Gibridlanish jarayonida o'zbekcha birliklar inglizcha internet terminlari va qisqartmalar bilan birga qo'llanadi. "Like bos", "top gap", "trendga chiqdi", "share qiling" kabi birliklar ixcham muloqotni ta'minlab, so'zlovchining raqamli madaniyatga mansubligini ko'rsatadi. Indeksallashuvda esa "trend", "vayb", "kontent", "reels", "like", "share" kabi birliklar muayyan ijtimoiy guruh yoki internet madaniyatiga yaqinlik belgisi sifatida ishlaydi [3;21–27-b.].

Konvensionallashuv, dastlab, tasodifiy ishlatilgan birliklarning vaqt o'tishi bilan muloqot normasiga aylanishidir. Reklama matnlarida hashtag qo'llash, post oxirida auditoriyani fikr bildirishga chaqirish, muhim fikrni bosh harflar yoki takroriy tinish belgilar bilan ajratish internet tilining o'z me'yorlariga ega bo'layotganini ko'rsatadi [7;45–53 p.].

1-jadval

Multimodal pragmatik birliklarning shakllanish mexanizmlari va kommunikativ vazifalari

Birlik turi	Mexanizm	Pragmatik vazifa	Namuna
Grafik belgi	Semantik siqilish	Emotsiya va bahoni ixcham ifodalash	Kulgi, qarsak, tasdiq belgisi
Hashtag	Indeksallashuv	Mavzu va pozitsiyani belgilash	#foydali, #trend
Mem	Intertekstual uyg'unlashuv	Kinoya va bahoni kuchaytirish	Tasvir va o'zbekcha izoh
Gif	Vizual kodlash	Hissiy holatni jonli ifodalash	Qisqa harakatli tasvir
Tipografik urg'u	Grafik kodlash	Ta'kid yoki norozilikni bildirish	"JUDA zo'r!!!"
Gibrid birlik	Gibridlanish	Tezkorlik va guruh tilini ifodalash	like bos, top gap

Multimodal pragmatik birliklar raqamli diskursda faqat axborot yetkazmaydi, balki muloqotni boshqaradi, ta'sirchanlikni oshiradi va yashirin ma'noni yuzaga chiqaradi. Ular emotsional kuchaytirish, nutqiy keskinlikni yumshatish, kinoya yaratish, guruh identifikatsiyasi va auditoriyani harakatga undash kabi strategiyalarda faol qo'llanadi [2;61–70-b.].

Shuningdek, internetga oid birliklarning o'zbekcha gap tarkibida ishlatilishi so'zlovchining muayyan raqamli guruhga yaqinligini bildiradi [8;27–34 p.]. "Fikringizni yozing", "ulashing", "like bosing", "kanalga obuna bo'ling" kabi ifodalar esa adresatni faol ishtirokchiga aylantiradi. Umuman, multimodal pragmatik birliklar semantik, pragmatik va sotsiomadaniy darajalarda namoyon bo'lib, o'zbek raqamli muloqotining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Xulosa va takliflar. O'zbek raqamli diskursida multimodal pragmatik birliklar zamonaviy muloqotning faol va ta'sirchan unsurlaridan biriga aylangan. Ular so'z, grafik belgi, tasvir, harakatli ifoda, ovoz va tipografik shakl uyg'unligida yuzaga kelib, oddiy axborotdan ko'ra kengroq pragmatik ma'no hosil qiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, bunday birliklarning shakllanishida semantik siqilish, kontekstual moslashuv, gibridlanish, indeksallashuv va konvensionallashuv asosiy mexanizmlar sifatida namoyon bo'ladi.

Multimodal pragmatik birliklar raqamli muloqotda emotsiyani kuchaytirish, munosabatni ifodalash, nutqiy keskinlikni yumshatish, kinoya yaratish, ijtimoiy guruhga mansublikni ko'rsatish va auditoriyani faol harakatga undash kabi kommunikativ ta'sir strategiyalarida muhim vazifa bajaradi. Kelgusida ushbu birliklarni korpus asosida, yosh, jins, ijtimoiy guruh va platformalar kesimida qiyosiy o'rganish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

(1). Safarov Sh. Pragmalingvistika. Toshkent, "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi", 2008, 286-bet.

(2). Hakimov M. O‘zbek pragmalingvistikasi asoslari. Toshkent, “Akademnashr”, 2013, 176-bet.
(3). Mahmudov N. Til va madaniyat. Toshkent, “O‘zbekiston”, 1992, 96-bet.
(4). Rasulov R. Umumiy tilshunoslik. Toshkent, “Fan va texnologiya”, 2010, 248-bet.
(5). Yo‘ldoshev B. Badiiy matn lingvopoetikasi. Samarqand, SamDU nashri, 2008, 144-bet.
(6). Sayfullayeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G., Qurbonova M., Yunusova Z., Abuzalova M. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Toshkent, “Fan va texnologiya”, 2009, 416-bet.
(7). Crystal D. Internet Linguistics: A Student Guide. London, Routledge, 2011, 192 p.
(8). Herring S.C. Computer-Mediated Communication: Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspectives. Amsterdam, John Benjamins, 1996, 314 p.
(9). Kress G., van Leeuwen T. Reading Images: The Grammar of Visual Design. London, Routledge, 2006, 291 p.
(10). Yus F. Cyberpragmatics: Internet-Mediated Communication in Context. Amsterdam, John Benjamins, 2011, 353 p.
(11). Jewitt C. The Routledge Handbook of Multimodal Analysis. London, Routledge, 2016, 544 p.
(12). Baron N S. Always On: Language in an Online and Mobile World. Oxford: Oxford University Press, 2008, 294 p.

O‘ngalova Guldasta Amiriddin qizi (Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Markaziy Osiyo xalqlari tillari va madaniyati instituti “Mumtoz adabiyot” kafedrasi mustaqil tadqiqotchisi; E-mail: ungalovaguldasta@gmail.com)

XX ASR BIRINCHI YARMIDA SAMARQAND ILMIY-ADABIY MUHITIDA O‘ZBEK ADABIYOTSHUNOSLIGI MAKTABINING SHAKLLANISH OMILLARI

Annotatsiya. *Maqolada XX asr birinchi yarmida Samarqand ilmiy-adabiy muhitida o‘zbek adabiyotshunosligi maktabining shakllanish omillari tahlil qilinadi. Tadqiqotda jadid ma’rifatchiligi, milliy matbuot, yangi usul maktablari, oliy ta’lim va ilmiy muassasalar, mumtoz adabiyot, navoiyshunoslik, matnshunoslik, qo‘lyozma meros, adabiy tanqid hamda ilmiy avlodlar uzviyligi o‘zaro bog‘liq jarayon sifatida ko‘riladi. Asosiy xulosa shuki, Samarqanddagi adabiyotshunoslik maktabi tasodifiy ma’muriy tuzilma emas, balki jadid merosi, sovet davri akademik tizimi va manbaga tayangan filologik izlanishlar kesishgan murakkab ilmiy hodisa sifatida shakllangan.*

Kalit so‘zlar: *Samarqand ilmiy-adabiy muhiti, o‘zbek adabiyotshunosligi, ilmiy maktab, jadid merosi, navoiyshunoslik, folklorshunoslik, matnshunoslik, qo‘lyozma meros, adabiy tanqid, XX asr birinchi yarmi.*

ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ШКОЛЫ УЗБЕКСКОГО ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ В САМАРКАНДСКОЙ НАУЧНО-ЛИТЕРАТУРНОЙ СРЕДЕ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА

Аннотация. *В статье анализируются факторы формирования школы узбекского литературоведения в самаркандской научно-литературной среде первой половины XX века. Джадидское просветительство, национальная печать, новометодные школы, научные учреждения, классическое наследие, навоиведение, текстология, рукописные источники, литературная критика и преемственность поколений рассматриваются как взаимосвязанные процессы. Делается вывод, что самаркандская школа возникла на пересечении джадидского наследия, советской академической системы и источниковедчески ориентированной филологии.*

Ключевые слова: *самаркандская научно-литературная среда, узбекское литературоведение, научная школа, джадидское наследие, навоиведение, фольклористика, текстология, рукописное наследие, литературная критика, первая половина XX века.*

FACTORS SHAPING THE SAMARKAND SCHOOL OF UZBEK LITERARY STUDIES IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

Annotation. *The article analyzes the factors that shaped the Uzbek literary studies school in the scholarly and literary milieu of Samarkand in the first half of the twentieth century. Jadid enlightenment, national periodicals, new-method schools, academic institutions, classical heritage, Navoi studies, textual scholarship, manuscripts, literary criticism and generational continuity are treated as interconnected processes. The article argues that the Samarkand school emerged at the intersection of Jadid heritage, Soviet academic institutions and source-based philological research.*

Keywords: *Samarkand scholarly-literary milieu, Uzbek literary studies, academic school, Jadid heritage, Navoi studies, folklore studies, textual scholarship, manuscript heritage, literary criticism, first half of the twentieth century.*